

Ton van Haperen. (2018). *Het bezwaar van de leraar: Hoe slecht beleid de Nederlandse school vernielt*. Amsterdam: Amsterdam University Press. Isbn 978 94 6298 863 7, € 14,99, 212 blz.

Leraar roept op tot revolutie

Ton van Haperen, dertig jaar leraar economie, twintig jaar lerarenopleider en publicist, ziet geen andere uitweg uit de onderwijsmisère dan een revolutie – een cruyffiaanse dan. Zoals Cruyff bij Ajax de (ex-)voetballers en het voetballen vooropstelde ('Geef de praktijkjongens de macht en de ruimte', p. 201) in plaats van de managers en het geld, zo moeten in het onderwijs de leraar en het lesgeven weer leidend worden in plaats van de 'maatschappelijke ondernemers' van de schoolbesturen.

Van Haperens centrale thema is de uitholling en onttakeling van het leraarschap, zoals ook al in zijn eerdere boek *De ondergang van de Nederlandse leraar* uit 2007. Hij startte als leraar in 1985, toen het proces al begonnen was, vlak voor de invoering van de maatregelen van de HOS-nota; hij ontsnapte nog net aan de aanzienlijke verlaging van de aanvangssalarissen van starters in het beroep, maar niet aan de ingezette daling van de status van het leraarschap.

Al vanaf de jaren zeventig moedigde de overheid de vorming van brede scholengemeenschappen aan. Steeds meer beslissingsbevoegdheden en verant-

woordelijkheden werden aan de schoolbesturen overgedaan, bekroond met de invoering van de lumpsumfinanciering in 1995. Tegelijk bemoeide de overheid zich steeds meer met het curriculum en de didactiek. Met de invoering van de basisvorming in 1993 ging een promotiecampagne voor het actief en zelfstandig leren gepaard. In 1998–1999 werd de nieuwe tweede fase havo/vwo ingevoerd, met het studiehuis als niet wettelijk verplicht, maar wel van overheidswege gepropageerd didactisch principe. De leraar werd steeds meer gemarginaliseerd; klassikaal lesgeven werd een lelijk woord, het zelfstandig werken versterkte de rol van het door de educatieve uitgever geproduceerde lesmateriaal. De Wet zij-instroom verruimde in 2000 de mogelijkheden voor onbevoegd lesgeven.

Kenniswerkers en jeugdleiders

De ongerustheid over de professionele kwaliteit van leraren nam toe, getuige meerdere rapporten daarover. Van de genomen beleidsmaatregelen kan in Van Haperens ogen alleen die van onderwijsminister Plasterk (2007–2010) genade vinden. 'Plasterk zegt letterlijk: "Er is

niks mis met een universitair geschoolde leraar die dertig jaar aan een stuk zijn vak geeft op die ene school," waarna hij de portemonnee op tafel legt' (p. 122). Maar in de uitvoering gaat het mis. De functiemix wordt ingevoerd, maar de beslissing welke leraar in aanmerking komt voor een beter betaalde functie wordt overgelaten aan de willekeur van schoolleiders. Er komen studiebeurzen voor leraren die een hogere bevoegdheid willen halen. Van Haperen: 'McKinsey en Rinnooy Kan zeggen: "De middelbare school heeft behoefte aan kenniswerkers, academici." Plasterk betaalt daar een miljard euro voor. Wat krijgt de middelbare school? Leraren die van het vmbo doorstromen naar het mbo, een tweedegraads bevoegdheid halen op het hbo en naast hun werk een paar jaar teruggaan naar hun oude opleiding, om hun eerstegraads te behalen' (p. 124).

Dit past in het patroon dat Van Haperen 'averechtse selectie' noemt ten nadele van de 'goede leraar', dat is de 'kenniswerker' in tegenstelling tot de 'jeugdleider'. Voor de 'kenniswerker' zijn grondige vakkennis, een academisch denkniveau en praktijkkennis vereist.

'Leraren die met een hbo-diploma goed presteren. Fijn. Niks aan doen. Bedank ze voor hun inzet en resultaat. En laat ze zich ontwikkelen in wat zij interessant en spannend vinden. Plezier in het werk is ook wat waard. Maar de norm, het gezamenlijk referentiekader van waaruit mensen op een middelbare school met elkaar praten, dat wat telt in de omgang met kennis, moet wel het academisch denkniveau zijn' (p. 134-135). Van Haperen onderbouwt zijn laatdunkende houding tegenover tweedegraders en hun opleiding met een slordig historisch schetsje van de mo a- en b-aktes (p. 123-124) en een berekening van de extra tijd die een universitaire master kost ten opzichte van een hbo-master: 'minimaal twee jaar voltijd vakinhoudelijk studeren' (p. 124). Aan een uitwerking van wat een tweedegraads opleiding zou moeten inhouden en hoe de opstroom van tweede naar eerste graad geregeld zou moeten worden, komt Van Haperen niet toe. Evenmin aan een problematisering van wat dat 'academische denkniveau' zou moeten inhouden, of dat in de universitaire opleidingen wel gehaald wordt en of dat wel altijd tot goed onderwijs en goed leraarschap leidt. Zijn door Van Haperen verfoeide concepten als het studiehuis en gepersonaliseerd leren niet bedacht door mensen met een academisch denkniveau?

Creative destructie

Van Haperens nadruk op het belang van vak- en praktijkkennis en zijn analyse hoe die expertise door de politiek en schoolorganisaties ondergewaardeerd wordt en onbenut blijft, zijn overtuigend. Hij weet uitstekend te beschrijven hoe beleidsmaatregelen in de schoolpraktijk negatief uitpakken. Maar zijn betoog blijft daarin steken. Realistische oplossingen met voorbeelden van *good practices* ontbreken. Van Haperen schrijft onderhoudend en boeiend, maar zijn treffende karakterisering en polemische uitspraken gaan vaak ten koste van de nuancering en de grote lijn. Zijn boek is een bundel aan elkaar geschreven columns met een associatieve afwisseling van analyses van onderwijspolitiek en schoolbeleid, observaties uit de schoolpraktijk en autobiografische beschrijvingen. Hij spaart zichzelf daarbij niet, hangt enige vuile was buiten en is openhartig genoeg om te openbaren dat hij zich na een mislukte poging om iets in het schoolmanagement te betekenen in een professionele motivatiecrisis is geraakt. Daarmee geeft hij rijklijk voeding aan de interpretatie dat Van Haperen als columnist zijn frustratie en depressie als leraar van zich afschrijft door de revolutie der leraren uit te roepen.

Het idee van 'creative destructie' is blijkbaar aantrekkelijker dan het uitwer-

ken van realistische constructieve voorstellen. Van Haperen schetst alleen de paradijselijke toestand na 'het bombardement'. Hoofdzaak is dat de leraren de macht hebben. 'Schoolleiders zijn bewezen goede leraren. Zij selecteren hun personeel opnieuw, want na het bombardement solliciteren leraren noodgedwongen naar een baan' (p. 200). De overbetaalde bestuurders komen niet terug. Het financieringsmodel wordt weer zoals vroeger: scholen, dus niet besturen, declareren jaarlijks bij de centrale overheid een bedrag voor gebouwen, onderhoud en personeel. Het curriculum, althans het centrale algemeen vormende deel, bestaand uit 'rekenen, wiskunde, geschiedenis, Nederlands en de wereldtaal Engels' (p. 196-197), wordt strak geregeld met eindtermen, lesmateriaal en toetsen.

Zo'n radicale renationalisatie van het Nederlandse onderwijs is utopisch, als je alleen al denkt aan het krakeel dat zou losbarsten over wie 'de bewezen goede leraren' zijn. Een ernstiger belemmering van de beoogde machtsovername door de leraar is de dikke laag van schoolbestuurders en -managers die zich de afgelopen decennia stevig tussen overheid en onderwijswerkvloer genesteld heeft – gewild en bevorderd door de overheid. Ironisch genoeg maakt Van Haperens oproep tot een conservatieve revolutie dat pijnlijk duidelijk. EK ■